

КЛУБ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ім. БОГДАНА ЛЕПКОГО

*Присвячується 320-річчю від обрання
Жана Мазепи гетьманом України*

МАЗЕПА, ГЕТЬМАН УКРАЇНСЬКИЙ

у поетичних образах корифеїв української
літератури від Шевченка до Сосюри

Дрогобич
Видавнича фірма
«ВІДРОДЖЕННЯ»
2007

УДК 821.161.2-1(082)+929Мазепа
ББК 84(Укр)+63.3(4Укр)-8
М 13

Про гетьмана Івана Мазепу написано багато книжок і немало поем як в українській, так і світовій літературі попри всякого роду спротиви і заборони. Надто велична небуденна постать, без перебільшення – найвеличніша серед українських гетьманів, овіяна романтикою, поезією і таємничістю минулих століть.

Ми вирішили представити нинішньому читачеві образ гетьмана Мазепи об'єктивно, романтично й поетично очима корифеїв української літератури, науковців-істориків нашого часу, щоби прорвати ту темну димову завіслю анафем і проклять імперських і нинішніх проімперських сил, які заслоняли його величчю й світлу постать від народу свого надто довго й жорстко.

Доповнюють романтичний образ великого гетьмана його ж поетичні думи, псалма, зокрема листи його до Мотрі – шедеври любовної лірики.

Недарма цар Петро обожнював Мазепу. Було за що. Пізнавши його правдиво, кожен українець мусить гордитися таким Державним Мужем і Будівничим України.

Вказані твори досі залишаються маловідомими й практично недоступними пересічному читачеві. Зібрані разом, вони відтворять велике захоплення генієм Мазепи в різні епохи і є нашим щирим внеском у відзначення 320-річчя від обрання його гетьманом. Найбільшого серед великих синів України!

Ідея, пошукові роботи, упорядкування,
опрацювання, післямова,
художнє оформлення : **Уляна СКАЛЬСЬКА**

лауреат Всеукраїнської премії
ім. братів Богдана і Левка Лепких

© Клуб української інтелігенції
ім. Б. Лепкого, 2007

© Уляна Скальська, упорядкування, 2007

© ВФ «Відродження», 2007

ISBN 978-966-538-187-7

Мазепинський Перстень –
символ невмирущості Мазепинських ідей

Людина влаштована таким чином, що, хочемо ми того чи ні, вона потребує, поруч з матеріальною, моральної нагороди, визнання свого «я», своїх заслуг. Ще до недавнього часу (на жаль, ця тенденція знову прогресує) воно втілювалося в «окє-ані» орденів, медалей, якими «обвішувались» «зверху до галіи». Двічі, тричі герої, прижиттєві погруддя, навіть іменні дорогоцінні відзнаки – золоті чи позолочені годинники, табельна зброя, інкрустовані діамантами, – все це множилось безкінечно і відповідно обезцінювалось або ж потопало, губилося у великій кількості відзнак.

Разом з тим, у давнину, в епоху Середньовіччя, нагороду заслужити могли лиш одиниці, і ці нагороди були єдиними, вони не тиражувались. Лицарів за звитягу чи особливі подвиги обдарували князі, королі, гетьмани або й наймогутніші магнати-вельможі дорогими шаблями «зі своєї руки» або ж пістолями (в пізньому Середньовіччі). Найціннішою нагородою були князівські, ханські чи королівські персні – зазвичай з гербом суверена чи з дорогоцінним каменем, – але обов'язково впізнані знаттю і придворними, тому й відкривали всі брами для свого володаря.

Серед українців, які мали честь володіти таким гербовим перснем, був Іван Мазепа, який вирізнявся серед гетьманів України своїм шляхетським походженням, високою освіченістю, вишуканими манерами та смаком. Любив мистецтво, будував храми і школи, та все в бароковому стилі, власне того неповторного українського бароко, яке, за словами У. Скальської, «милує наші очі і сповнює душевним трепетом»². До сьогодні дійшло зображення ладанки з гербом роду Мазепи

¹ Кандидат педагогічних наук, доц. кафедри педагогіки ім. Богдана Ступарика.

² Див. Скальська У. Незвичайна нагорода наприкінці другого тисячоліття. Перехідний Мазепинський Перстень // Українське Слово. – 1997. – 2 січня.

(див. Пам'ятки України, 1991 р.), про що детально розповів Богдан Лепкий у своїй трилогії «Мазепа». Поза всяким сумнівом, що Мазепа володів перснем-сигнетом із власним гербом, який, цілком імовірно, був прикрашений діамантами, адже той був найбагатшою людиною в Україні. Наша історія, – обрубана й пересіяна через тисячі царської та більшовицької цензур після трагічної поразки під Полтавою (і в останній десятилітті) – не зберегла, на жаль, свідчень, кому дістався гербовий перстень Мазепи. Може, Войнаровському, і з ним канув у безвість, а може, похований разом з гетьманом. Та блиск його ідей, їх непереможна сила втілюється в мазепинських символах, які, попри все, незабуті й сьогодні.

Підтвердженням останнього є популярні в Галичині від часів Першої світової війни головні убори усусусів (українських січових стрільців) – т.зв. «мазепинки», запропоновані братом Богдана Лепкого сотником УСС Левком (Льонком), що збуджували увагу молоді, піднімали дух козаччини, гетьманщини. А під час Другої світової війни – до 1944 року – їх носили школярі. Дух славетного гетьмана був присутній на рідних теренах і через уже згадувану, надзвичайно популярну трилогію «Мазепа» Б.Лепкого, яка була написана на замовлення «Батьків Нації», стала наслідком скрупульозного шестирічного студіювання її автором архівів Кракова (адже саме в Кракові, на Вавелю, Іван Мазепа починав свою кар'єру), ґрунтового вивчення історії й етнографії «Великої України» (де насправді ніколи не бував). Праця була немарною. Книгою зачитувалася в міжвоєнні роки вся Галичина, була вона в кожній читальні «Промісвіті» (останні діяли в кожному селі, кожному місті чи містечку). У багатьох домашніх бібліотеках вона стояла поруч з «Кобзарем», творами І.Франка, Лесі Українки. За її мотивами ставилися п'єси, причому навіть у глухих селах, де лиш знайшлися вдатні для цього люди. Спогади із власного дитинства президента Клубу української інтелігенції ім. Б.Лепкого п.Уляни Скальської є тому підтвердженням: сама дитиною їх дивилася. Як не було достатньо великої зали, то обладнували стодолу чи шолу, але просвітня робота не припинялася...

Вплив цієї історичної епопеї важко переоцінити: на ній виростало кілька поколінь ширих і свідомих патріотів, які ні на мить не завагались офірувати своє молоде життя заради волі рідного народу. Не випадково внесок Богдана Лепкого у воєнське життя мазепинських ідей, відродження й утвердження Української держави був так високо оцінений українством першої третини ХХ ст.: уряд Української Народної Республіки в екзилі в особі Головного Отамана УНР п. Андрія Лівницького вирішив до 60-річчя творця трилогії «Мазепа» нагородити його «Перехідним Мазепинським Перснем» (ПМП). Останній був відтворений як ситнаг з гетьманським і національним (тризуб) гербами та виготовлений із трофейної зброї, здобутої усусусами в боях з російськими військами, та вручений ювілянту в 1932 р. у Берліні. Унікальність цієї нагороди полягала в тому, що вона була єдиною, неповторною і вручалася пожиттєво. Перстень перехідний, і, згідно з встановленим регуляментом від 27.11.1932 року (§ 3,4,5), володар переня мав ще за життя або в своєму заповіті визначити наступного володаря-письменника, який мав би перед Україною не менші заслуги.

Але трагічні історичні обставини початку Другої світової війни вирішили самі подальшу долю цієї нагороди, а невмолима доля позбавила можливість Б.Лепкого виконати ці заповіді. При поспішній втечі від радянських військ з Черча восени 1939 р. він був назавжди втрачений разом з усім родинним майном. А потім важкі роки переживав за рідний край, поневіряння через воєнне лихоліття та власну шляхетну позицію (на знак солідарності з польськими професорами, яких позбавили праці німецькі окупанти, він відмовився від посади професора і дуже бідував) призвели до передчасної смерті поета в 1941 р. в Кракові, де й похований в чужому гробівці.

А в рідному краї – більш як півстолітнє забуття... Не лише Мазепи, ім'я якого затавроване клеймом зрадника в усіх виданнях 1/5 суші, а й самого популяризатора його ідей – Богдана Лепкого... Здавалось, що навіки разом з перснем втрачена ця оригінальна і престижна традиція. Але 1991 р. – в 50-у річницю смерті Б.Лепкого, після відкриття величюного пам'ятника поетові в с. Жукові – його фундатор – племінник письменника

д-р Роман Смик – привіз книгу Василя Лева «Богдан Лепкий» (Записки НТШ, Т. 193, Нью-Йорк – Париж – Торонто – Сідней, 1976), де детально описана подана вище інформація. З того часу думка про цей заповітний символічний Перстенень не давала родині Лепких спокою.

Повернути його із забуття вдалося лише в 1996 р., а новим володарем, керуючись категоріями самого Богдана Лепкого, дивлячись і оцінюючи його очима, зі скідкою на півстолітній проміжок часу, колосальні зміни в ментальності навіть галицьких українців, було обрано Івана Драча. Цей вибір був зумовлений відповідністю регуляміну Перехідного Мазепинського Персня, заслугами перед Українською державою самого претендента: одного з шістдесятників, поета-новатора, який розворушив своєю «сонцепоклонною поезією остогидлі стереотипи», збудив порив до роздумів, до дії, був одним із засновників Народного Руху України в кінці вісімдесятих, колишне «підсобне» товариство «Україна» перетворив на Всесвітню Координаційну Раду, скликав Всесвітній Конгрес українців, залучивши до його роботи як західну, так і східну українську еміграцію, а в час найзапекліших загибів України в неоколоніальне московське ярмо утворив Конгрес української інтелігенції, що став першим кроком до структурізації тієї верстви, що має очолювати становлення нації.

Для реалізації вищезазначеного задуму нащадки Богдана Лепкого звернулися насамперед до экс-президента в екзилі п. Миколи Плав'юка з проханням розглянути пропозицію реанімації шляхетної нагороди і кандидатуру на другого володаря ПМП. Пан Микола схвалив рішення щодо відновлення перерваної традиції, започаткованої урядом УНР в екзилі, при цьому висловив думку, що визначити правонаступника персня може родина його першого володаря. Та ще дуже наполягав на тому, щоб відновлена церемонія була якнайурочистіша, відповідно до високих імен, задіяних у традиції, великої ідеї та унікальності нагороди.

Вивчення давніх документів наштовхнуло реалізаторів цього проекту на думку про передачу ПМП в розпорядження та довічну охорону гетьманові відродженого Українського козацтва (УК), адже регулямін підписаний Головним Отаманом УНР.

І така посада була в управі Українського козацтва: звернення до гетьмана УК генерал-майора Володимира Муляви і до Великої Ради УК допомогло вирішити всі проблеми.

Однак найважливішою справою було відтворення Перехідного Мазепинського Персня, зображення якого не збереглося (лише опис). Для його відновлення вирішено було використати родинне срібло Лепких. Майстер-ювелір п. Ольгерд Петкевич віддано попрацював, перелюнувши масу відповідної лігатури і взявши за основу зображення герба Мазепи із уже згаданої ладанки гетьмана. Перстенень вийшов гарний (див. світліну). Його було освячено в урочистій обстановці, на найвищому рівні – в престольному Києві, у Володимирському Соборі, на свято св. Покрови. Відразу після посвячення новопереобраного гетьмана Українського козацтва п. Володимира Муляви цього ж був удостоєний і ПМП самим Патріархом всієї України-Руси Філаретом після урочистого Богослужіння.

Того ж дня відбулася передача ПМП представницею родини Лепкого Ульяною Скальською на святковому багатолюдному вічі біля Софії Київської гетьманові Українського козацтва генералові В.Муляві. А ще перед тим – урочисте поклоніння праху другого Патріарха України-Руси Володимира Романюка, під час яких торкнулися заповітним перснем Хреста над білосніжним мармуровим саркофагом духовного провідника українців, прохаючи благословення для своїх дій. Хор «Червона Калина» з Івано-Франківська виконав двір побратима Левка Лепкого Романа Купчинського «За рідний край», і пролунали натхненні слова про могутній дух Мазепи. Все, що було сказане тоді, звучало як присяга вірності ідеям великого гетьмана України Івана Мазепи, як свідчення невмирущості Українського козацтва – надії нашої.

Завершальним акцентом повернення до нащадків Мазепинського Персня стало вручення його Івану Драчу 17 жовтня 1996 р. в Івано-Франківську, яке проходило в Національному академічному драмтеатрі ім. Івана Франка на вечорі вшанування 60-літнього ювіляра. Після нагородження Президентськими відзнаками і вітань високих посадових осіб слово було

надано гетьманові В. Муляві, який оголосив рішення Великої Козацької Ради про те, що козацтво оберігатиме не лише Перстень, а й саму особу його володаря. Від Українського козацтва Іван Драч отримав також генеральські еполети як «генерал Поетів». А від родини першого і єдиного досі володаря ПМП п. Уляна Скальська подарувала ювілярові барельєфний портрет, виконаний у металі івано-франківським скульптором п. Степаном Грицаєм з руніком із оспіваного Богданом Лепким золотого Поділля та віночком з карпатської туї і нев'янучого осіннього цілющого вересу. На всі ці акти були підготовлені відповідні документи згідно з первісним регуляміном, а також паспорт на Перехідний Мазепинський Перстень, його докладний опис та виразні світлини. Всі ці документи в пакеті було передано на довічне зберігання в Генеральну Гетьманську Канцелярію, а також другому володареві Мазепинського Перся – Іванові Драчеві.

Можна з цілковитою впевненістю стверджувати, що свій обов'язок перед пам'яттю свого славного предка щодо повернення Мазепинського Перся із забуття родина Лепких виконала вповні, а свій регулямін нащадки від імені першого володаря склали (чимало запланованих пунктів у ньому вже реалізовано).

І насамкінець, хочеться завершити цей допис словами племінниці Богдана Лепкого, президента Клубу української інтелігенції його імені п. Уляни Скальської, донесених до читачів у циклі її статей³: «ми виконали свій обов'язок перед пам'яттю предків, перед народом, якому вкрай потрібне нині повернення його найвищих духовних цінностей. Хай же єднає нас спільна праця під прапором високих національних ідеалів. Бо ж Перстень Мазепинський Перехідний має неперехідну силу воскресіння Духу предків та Національної Ідеї. Нехай нагадає нам і нащадкам нашим не лише про колишню славу і могутність, але й про високі обов'язки перед цим минулим і перед Вітчизною».

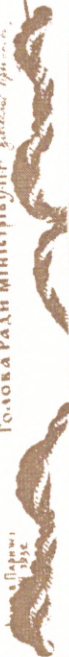
³ Див. Скальська У. Відновлений Перехідний Мазепинський Перстень знаходить нового господаря // Новий час. – 1996. – 23 листопада; Скальська У. До кого перейде Мазепинський Перстень? // Молодь України. – 1997. – 23 січня. – С.4.

Дорогий наш Поете!
 В листопаді цього року закінчили Ви шестий десяток літ, котрих чотирі Ви незмінно протстояли в перших шерехах наших боїв за незалежність України. Ви попереджали своїм виступом наш народ про грізну світову бурю. Ви запалили вогонь національного почуття. Ми споминами про нашу боєву козацьку традицію, вогонь наших земляків в таволах бою шукати в наших земляків в таволах бою за визволення України, Ви були з нами в ясній дні, перемагати писав проголосшення України. Нащо! Нащо! Республіки, Ви з нами завжди шанувати в ці тяжкі дні нашої еміграції і в Україні своїм словом. Своїм ділом. Своєю добродією. Краю і сімте нехай до окопанта України. Ваше шістьдесятиліття припало на трьохсотліття нашої нашої, якого попередника нашого Івана Мазепи, якого прапор. Ви у Вашій трильній так Ви соко підняли добогосказом для всього народу нашої боєвою.

Задовольняючи бажання нашої нашої ської землі, що прагне увіковічити святі мазепинські традиції і цінності, повернутися на Ріану Землю, Уряд УНР на знак глибокої пошани і широкі подяки передає Вам із вою Добутої Московської зброї, вшитий перстень Перстень Мазепинський Перехідний. Усім, хто од писемника до писемника, що свого творчістю найвище, як оці Ви, заслужилися Алая Айсіння і закінчення дз жальну і Алая Бельського Гетьмана.

Париж, 1932
 Головний Отдел УНР
 Голова Ради Міністрів УНР

Акт передачі Богданові Перехідного Перся Мазепи, викуното з добутої московської зброї, відзначеного гербом Мазепи і Тризубом в Парижі 1932 р. Підписані: Головний Отдел УНР Андрій Лівський, Голова Ради Міністрів УНР Вячеслав Прокопович. З книги Василь Лев. Богдан Лепкий. ЗНТШ том 193. Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто 1976. с. 287.

ЗМІСТ

<i>Євген БАРАН</i> . «Стоїть Мазепа, як докір...»	5
<i>Борис КРУПНИЦЬКИЙ</i> . Передмова автора до книги «Гетьман Мазепа та його доба»	8
<i>Микола ГОЛУБЕЦЬ</i> . Доба Мазепа	10
МАЗЕПА-ПОЕТ	
<i>Яр СЛАВУТИЧ</i> . Гетьман Іван Мазепа як поет	23
<i>Іван МАЗЕПА</i> . Дума	27
<i>Іван МАЗЕПА</i> . Чайка	30
<i>Іван МАЗЕПА</i> . Псальма	32
ЛИСТИ ДО МОТРИ	
Лист 1	37
Лист 2, 3, 4	38
Лист 5	39
Лист 6, 7	40
Лист 8	41
Лист 9, 10	42
Лист 11, 12	43
ТАРАС ШЕВЧЕНКО ПРО МАЗЕПУ	
<i>Тарас ШЕВЧЕНКО</i> . Іржавець	47
<i>Тарас ШЕВЧЕНКО</i> . Великий льох (уривок)	48
<i>Володимир ПАНЧЕНКО</i> . Славетний гетьман очима Шевченка	50

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ ПРО МАЗЕПУ

<i>Богдан ЛЕПКИЙ</i> . Пе редмова до видання: С. Руданський. «Співомовки»	63
Степан <i>РУДАНСЬКИЙ</i> . Мазепа, гетьман український	65

БОГДАН ЛЕПКИЙ ПРО МАЗЕПУ

<i>Марія БІЛУС-ГАРАСЕВИЧ</i> . Богдан Лепкий і його трилогія «Мазепа»	77
<i>Богдан ЛЕПКИЙ</i> . Мазепа, гетьман український. Сповідь перед людьми і часом (драматичний варіант Богдана Мельничука)	81

ВОЛОДИМИР СОСЮРА ПРО МАЗЕПУ

Володимир Сосюра	215
<i>Володимир СОСЮРА</i> . Мазепа. Поема	217

ПЕРЕХІДНИЙ МАЗЕПИНСЬКИЙ ПЕРСТЕНЬ

<i>Оксана ДЖУС</i> . Мазепинський Перстень – символ невмирущості Мазепинських ідей	259
Документація відновленого Мазепинського Персня	265
<i>Микола ЦІВІРКО</i> . Мистецтво бути соняшником	284

МАЗЕПА З ПОГЛЯДУ НАШОГО СУЧАСНИКА

<i>Алла КОВТУН</i> . Мазепа оправданий історією	289
<i>Уляна СКАЛЬСЬКА</i> . Ідея Мазепинська невмируша!	303